

Informe de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana sobre el *Diccionari normatiu valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua

1) Els diccionaris normatius són mitjans d'una gran importància en la construcció i en la difusió d'un model lingüístic de referència: marquen la norma, és a dir, els criteris de correcció que han de guiar els parlants en l'ús formal d'una llengua. Són instruments fonamentals en la planificació lingüística: a diferència dels diccionaris descriptius, els diccionaris normatius no pretenen tant descriure un estadi evolutiu concret d'una llengua com orientar els usos presents i futurs d'aquesta llengua d'acord amb les necessitats comunicatives dels parlants. Els diccionaris normatius han de triar i han de jerarquitzar paraules, variants i sentits dins la variació (territorial, funcional, social o temporal) característica de tota realitat lingüística. Aquests exercicis de tria i d'ordenació s'han de fer tenint en compte l'objectiu de construir un model assumible pels parlants i d'assegurar la viabilitat de la mateixa llengua com a instrument de comunicació entre usuaris d'àmbits geogràfics i funcionals diversos.

2) El *Diccionari normatiu valencià* (= *DNV*), com ja expressen el mateix títol i la «Introducció» de l'obra, es declara un text de caràcter normatiu, a la vora del *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià* (= *DOPV*, 2006) i de la *Gramàtica normativa valenciana* (= *GNV*, 2006), tots elaborats i editats per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Com és sabut, aquestes obres no han inaugurat el procés de normativització del valencià: s'han produït i s'han publicat en un moment en què aquest procés ja feia dècades que s'havia encetat i havia arrelat en la societat valenciana, gràcies sobretot a l'acció de l'ensenyament (primari, secundari i universitari), del conreu literari, dels mitjans de comunicació i dels usos vinculats amb la vida quotidiana (com ara, la retolació pública, la publicitat, la música popular, la festa, l'esport, etc.). La consulta del *DNV*, accessible ara com ara només en la versió digital, mostra que, d'una banda, la voluntat descriptiva arriba a superposar-se i a dificultar l'objectiu prescriptiu i orientador; i, de l'altra, que la tria i l'ordenació de formes no sempre respon al model lingüístic ja molt difós i arrelat entre els valencians.

3) Cal reconèixer que el *DNV* ha fet seua la major part dels materials que han configurat el repertori lèxic normatiu fins ara i que ha tractat de fer explícita la unitat de la llengua en la definició dels mots *valencià* i *català*. Així mateix, s'ha de valorar que haja eixamplat aquest repertori amb la incorporació de materials presos de la tradició lexicogràfica valenciana i dels parlars vius (*cotó-en-pèl* —amb doble grafia: *cotompèl*—, *renyó*, *sostovar*, *tocar* 'telefonar', etc.). Ha ampliat també l'inventari fraseològic i ofereix la transcripció fonètica de les entrades, cosa que orienta els usuaris en la pronúncia correcta dels mots.

4) Ara bé, la tria i l'ordenació dels materials no sempre s'adiuen amb una obra que es declara normativa. Hi ha dins el *DNV* una important proliferació de variants formals fins ara excloses del model normatiu, per tal com són pròpies dels registres informals i de vegades no genuïnes en valencià. Moltes són variants de pronúncia que havien estat objecte d'atenció del capítol dedicat a «Ortologia» per la *GNV* i que ara són tractades com a variants gràfiques, per a desconcert de l'usuari. N'hi ha que són variants morfològiques. Unes quantes d'aquestes variants apareixen amb la marca de *col·loquial* (*assumpt*, *bascoll*, *cluixir*, *consequir*, *ensaig*, *escomençar*, *gavinet*, *giner*, *llançol*, *llauger*, *llògic*, *madalena*, *obedir*, *sancer*, etc.); però, en realitat, la marca *col·loquial* ha servit, en la pràctica, per a introduir dobles formes d'una sèrie molt llarga de mots que deu respondre a motivacions diverses, no sempre de caràcter estrictament lingüístic.

Com a plenament viables també en els registres formals, són incorporades altres variants per vies diverses: com a alternativa dins una mateixa entrada (*perea*, *periodiste*, *avear*); com a doble accentuació de les *e* («*terratrèmol* (o *terratrèmol*)»); com a variants de pronúncia d'una mateixa entrada (*queixal*: amb [e] o amb [i]); o amb remissió a variants més generals i ja consolidades (*borrar* a *esborrar*; *clossa* a *crossa*; *maravella* a *meravella*; *naiximent* a *naixement*; *peluca* a *perruca*; *viri* a *verí*; *vore* a *veure*; etc.).

En altres casos, hem de suposar que l'aplicació d'un criteri etimològic o històric ha comportat el canvi de grafies i l'augment de dobles formes d'una manera important; les noves grafies poden arribar a ser presentades com a entrades principals (*argilaga* per *argelaga*, *arropir* per *arrupir*, *arxipèleg* per *arxipèlag*, *bullir* per *bullir*, *nàufreg* per *nàufreg*, *bàlsem* per *bàlsam*, *desdonament* per *desnonament*, etc.). Es fa créixer el nombre de les variants fins i tot en casos ja molt consolidats (*esport* / *deport*, *esportista* / *esportiste*, *deportista* / *deportiste*; *bacallar* —ara variant principal— / *bacallà* i *abadejo*; *lleial* / *lleal*; *arrabassar* / *rabassar*; *òrgan*, fet sinònim d'*orgue*; *trepitjar* / *trapitjar*, etc.).

5) El *DNV* incorpora un nombre molt elevat de castellanismes, tot i que només marca cinc entrades com a procedents del castellà (*jabugo*, *mariachi*, *mojito*, *orujo*, *parado*). L'experiència de recuperació de l'ús social de la llengua ha mostrat com han anat reculant una llarga llista de barbarismes, habituals fins no fa massa. La presència del valencià en l'ensenyament i en els mitjans de comunicació havia servit per a recuperar l'ús de mots genuïns durant molt de temps oblidats. L'usuari del *DNV*, en vista del volum de

castellanismes lèxics i semàntics incorporats amb la marca *col·loquial* (*andami, antepassat, antoix, agulletes, bovo, fulla* ‘full’, *rabo, robo, tamany, tipo, tonto, vago, xiste, xistós*, etc.) pot arribar a la conclusió que no hi ha possibilitat de tenir un model propi i genuí. Així mateix, sorprén que aquests castellanismes s’equiparen a la resta dels mots genuïns informals. Tot això encara és més greu amb la incorporació de barbarismes notables perquè afecten mots d’ús general i bàsic, i obvien el grau en què ja s’havien difós els equivalents propis (*alcançar, arrastrar, enterar-se, panader* i *panaderia, patós, tatxar* ‘fer una ratlla damunt d’un escrit’, *apretar, disfrutar, despedir*...). S’han incorporat també mots presos del castellà o generats a imitació d’aquesta llengua en temps relativament recent (*decepcionar, vivenda, ofertar, explosionar, col·lisionar*...). Això afecta, a més, la semàntica: *precís* és també ‘necessari, indispensable’ (també es dona per correcta la construcció «*ser precís + infinitiu*?»), *contemplar* és també ‘incloure, preveure, establir o contindre’ («El reglament *contempla* tres causes d’expulsió»), etc.

6) El *DNV* aporta un important cabal fraseològic que no havia estat inclòs en els repertoris normatius, tal com reflecteixen, per exemple, entrades com *cosa o hora*. Però convé advertir que la fraseologia no apareix classificada amb marques de registre, amb la qual cosa el lector no té criteri a l’hora de separar les expressions pròpies de registres formals de les que són impròpies d’aquest registre. Únicament (i no sempre) s’introdueix la marca *col·loquial* quan l’expressió fraseològica apareix escrita amb una solució gramatical impròpia d’un registre formal (per exemple, amb l’article neutre *lo*: *en un cau de conill lo que fan els pares fan els fills; lo que és bo per al fetge és roïn per a la melsa*). Aquest tipus de formes gramaticals són inadequades en un diccionari normatiu i van contra la tradició normativa consolidada i la mateixa *GNV*. També és de plànyer la incorporació de barbarismes fraseològics. S’inclouen *no tenir desperdici* (dins un exemple en l’article del nou mot *desperdici*), *acabar amb* ‘posar fi’, *passar per* ‘dependre’, *per últim* ‘finalment’, etc.

7) Les remissions d’unes entrades a unes altres han estat un procediment de la lexicografia tradicional per a establir jerarquies entre les formes que es volen potenciar sobre unes altres. D’acord amb el model estàndard consolidat, el *DNV* sol potenciar els mots més usuals en terres valencianes, en general, sense bandejar sinònims d’altres territoris: *amerar, arrancar, arrapar, despús-abir, despús-demà, esguitar, encisam, esvarar, febra, flamerada, fumeguera, garsar, garxo, gesmiler, espill, llarguerut, jaure, nadar, nàixer, nuc, nugar, melic, paréixer, pimentó, traure, trompa* (‘baldufa’), *rata penada, xarrar, xic, xiquet*, etc. Aquesta manera de procedir, però, no pot anar en perjudici de solucions geosinòniques generalitzades gràcies al procés de normalització dels darrers decennis; per exemple, *claveguera, papallona, inflar*, etc. esdevenen secundàries en el *DNV*. En altres ocasions, mots ja naturalitzats entre els valencians que provenien d’altres parlars són tractats com a formes prioritàries (*tardor* davant *primavera d’hivern*); en canvi, hi ha casos en què el mot ja en fort retrocés és presentat al mateix nivell que el mot ara difós i corrent (*fraula* i *fraulera, maduixa* i *maduixera*).

Els mots propis dels llenguatges d'especialitat, els termes, semblen afectats també per canvis derivats de preferències territorials com les comentades: l'especialitat de natació ja no és *papallona*, sinó *palometa*, i els diferents tipus d'astres ja no es designen com a classes d'estels, sinó d'estreles; es genera *derramament* quan ja hi ha *vessament*...

Hi ha mots que han estat habituals en el model estàndard valencià i que són vius també en terres valencianes i, en canvi, s'han tornat secundaris en el *DNV* (*avui*, *estel*, *musclo*, *pes-sigolles*, *tenir* [i derivats], *venir* [i derivats], *vermell*, *vuit* [i derivats], etc.). Hi ha sinònims que no remetent i es recullen com a entrades diferents, amb la qual cosa interpretem que es tracten en peu d'igualtat (*asseure* i *assentar*, *desenvolupar* i *desenrotllar*, etc.). Hi ha mots d'abast general, difosos fins ara per l'estàndard i també coneguts històricament en terres valencianes, que ara passen a ser secundaris (per exemple, *rajar* davant *xorrrar*, *trepitjar* davant *xafar*, etc.). Hi ha canvis en la distribució semàntica dels mots (*encontrar* s'ha fet sinònim de *trobar* 'descobrir [allò que es buscava]').

8) En les entrades marcades com a col·loquials, vulgars i pejoratives, sembla que hi ha un interès desmesurat per arreplegar lèxic o variants lèxiques relacionades amb la brofegada, la parts íntimes dels dos sexes, l'escatologia, l'embriaguesa i la prostitució, fet que pot refermar una certa consideració del valencià com a mitjà d'expressió més apropiat per a ambients jocosos i poc formals. A banda d'això, en l'àmbit de les designacions relacionades amb el sexe, la distinció entre col·loquial i vulgar no sempre és clara, i en més d'un cas haurien de portar superposada la marca de *pejoratiu* (per exemple, la designació dels pits de la dona amb el mot *melons*).

9) El model de llengua utilitzat per un diccionari institucional i les consideracions gramaticals que inclou directament o indirectament en les entrades tenen repercussions en el model lingüístic de referència orientant-lo en un sentit o en un altre. En aquest sentit, entre els diferents aspectes que es poden esmentar, en destacarem uns quants que criden especialment l'atenció. El *DNV* fa servir el demostratiu reforçat (*aquest*) i les desinències incoatives amb *-eix* (*coincideix*) en la part introductòria, però no manté aquestes solucions gramaticals en la resta del diccionari; de fet, les definicions de les entrades mostren les solucions morfològiques dels demostratius reduïts (*este*) i dels incoatius en *-ix* (*coincidix*). Per tant, hi ha una falta d'homogeneïtat formal dins del diccionari i un distanciament respecte a les solucions convergents amb gran part del territori lingüístic. Més preocupant és que alguns models de conjugació verbal, recollits en taules en l'opció informàtica de conjugació, orienten de manera diferent a la *GNV*. Aquest és el cas de la incorporació de les variants velaritzades del tipus *lligga* o *fuigga* considerades d'àmbit general en el *DNV*, però definides com a pròpies de registres poc formals en la *GNV*. També és una novetat gramatical la consideració dels verbs relacionats amb les menjades com a transitius, ja que tradicionalment són intransitius (*desdejunar-se*, *esmorzar*, *dinar*, *berenar* i *sopar*).

10) Es troba a faltar transparència pel que fa a les novetats que s'introdueixen en el *DNV* com a normatives. No s'ha fet pública una llista de novetats respecte als diccionaris normatius de referència ni tampoc s'han explicat clarament quin són els criteris que justifiquen aquestes novetats. El fet que *DNV* s'haja elaborat sense coordinació amb altres institucions que històricament han vetlat per la normativa de la llengua provoca que qualsevol decisió que altere aquesta normativa unilateralment pot resultar desorientadora per als usuaris i usuàries. Les iniciatives de modificació de la normativa haurien de ser necessàriament consensuades per les entitats que en són responsables. Les novetats d'aquesta obra afecten elements importants de la llengua i accentuen el particularisme i la divergència en un context contemporani en què l'estandardització és decisiva. Tot això disminueix la viabilitat de la llengua com a instrument de comunicació i la possibilitat de bastir un àmbit cultural sòlid i, cosa important, projecta cap als usuaris una imatge de la norma marcada per la inseguretat i la inestabilitat. Així mateix, posa en dubte els esforços que han fet generacions d'ensenyants, d'escriptors, de professionals de la comunicació i de parlants per difondre i per consolidar un model lingüístic que fins ara s'havia mostrat eficaç. Els autèntics entrebancs en la generalització d'aquest model han estat la manca d'una política lingüística realment adreçada a potenciar l'ús social de la llengua, els prejudicis i la utilització partidista del valencià.

INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA
abril-maig de 2014